

**TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY NATIJALAR
TUSHUNCHASI VA ULARNING SHAKLLANISHI**

Ilmiy rahbar: **Razzaqov Iqboljon Tursunovich**

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi kafedrası assistenti

Yusupov Sunnatillo Sherzodbek o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Bank ishi va audit” yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari moliyaviy tizimning asosiy institutlari sifatida faoliyat yuritib, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Banklar tomonidan amalga oshiriladigan moliyaviy operatsiyalar natijasida shakllanadigan moliyaviy natijalar ularning samaradorligini baholovchi asosiy ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi. Tijorat banklarida moliyaviy natijalar tushunchasi daromad va xarajatlar o‘rtasidagi farq sifatida namoyon bo‘lib, bank faoliyatining yakuniy natijasini ifodalaydi.

Moliyaviy natijalar tushunchasi bank faoliyatining barcha yo‘nalishlarini qamrab oladi [1]. Tijorat banklarining daromadlari asosan foizli daromadlar va foizsiz daromadlardan tashkil topadi. Foizli daromadlar bank tomonidan berilgan kreditlar, investitsiyalar va boshqa moliyaviy aktivlar bo‘yicha olinadigan foizlardan iborat bo‘lsa, foizsiz daromadlar komissiya to‘lovlari, xizmat haqlari, valyuta operatsiyalari va boshqa xizmatlardan olinadi. Shu bilan birga, banklarning xarajatlari ham foizli va foizsiz xarajatlarga bo‘linadi. Foizli xarajatlarga depozitlar va jalb qilingan mablag‘lar uchun to‘lanadigan foizlar kiradi, foizsiz xarajatlar esa ish haqi, administrativ xarajatlar va boshqa operatsion xarajatlarni o‘z ichiga oladi.

Tijorat banklarida moliyaviy natijalar shakllanishi murakkab jarayon bo‘lib, u bir nechta bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Birinchi bosqichda bank

tomonidan daromadlar shakllantiriladi, ya'ni kreditlash, investitsiya faoliyati va xizmatlar ko'rsatish orqali moliyaviy tushumlar olinadi. Ikkinchi bosqichda ushbu daromadlardan xarajatlar ayriladi, natijada bankning sof foydasi yoki zarar ko'rsatkichi aniqlanadi. Ushbu ko'rsatkich bank faoliyatining samaradorligini baholashda asosiy mezon hisoblanadi.

Banklarning moliyaviy natijalarini shakllantirishda kredit operatsiyalari alohida ahamiyatga ega. Kreditlash bank daromadlarining asosiy manbai bo'lib, u orqali foizli daromadlarning katta qismi shakllanadi. Shu bilan birga, kredit portfelining sifati moliyaviy natijalarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar bank tomonidan berilgan kreditlar o'z vaqtida qaytarilsa, bu bank daromadlarining oshishiga olib keladi, aks holda muammoli kreditlar bankning moliyaviy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tijorat banklarida moliyaviy natijalar shakllanishida depozit operatsiyalari ham muhim rol o'ynaydi [2]. Depozitlar bank uchun asosiy moliyaviy resurs manbai bo'lib, ular orqali kreditlash faoliyati amalga oshiriladi. Depozitlar hajmining ortishi bankning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi, ammo depozitlar bo'yicha foiz to'lovlari bank xarajatlarini oshiradi. Shu sababli banklar depozit siyosatini samarali yuritishi zarur.

Moliyaviy natijalarga ta'sir etuvchi yana bir muhim omil — bu bankning operatsion samaradorligidir. Banklar o'z xarajatlarini optimallashtirish, xizmatlar samaradorligini oshirish va yangi daromad manbalarini izlash orqali moliyaviy natijalarni yaxshilashga erishadi. Masalan, raqamli bank xizmatlarini joriy etish orqali operatsion xarajatlarni kamaytirish va xizmat ko'rsatish tezligini oshirish mumkin. Shuningdek, tijorat banklarining moliyaviy natijalariga makroiqtisodiy omillar ham ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya darajasi, foiz stavkalari, valyuta kurslari va iqtisodiy o'sish sur'atlari bank faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, inflyatsiyaning yuqori bo'lishi foiz stavkalarining oshishiga olib keladi, bu esa bank daromadlari va xarajatlariga

ta'sir qiladi. Shu sababli banklar o'z faoliyatini makroiqtisodiy sharoitlarga moslashtirishi zarur.

Moliyaviy natijalarni baholashda bir qator ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Jumladan, sof foyda, rentabellik darajasi (ROA, ROE), foiz marjasi va operatsion samaradorlik ko'rsatkichlari bank faoliyatining natijadorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu ko'rsatkichlar orqali bank boshqaruvi strategik qarorlar qabul qiladi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash choralarini belgilaydi.

Tijorat banklarida moliyaviy natijalarni shakllantirishda risklarni boshqarish tizimi ham muhim o'rin tutadi. Kredit risklari, likvidlik risklari va bozor risklarini samarali boshqarish bank foydasini barqaror ushlab turishga yordam beradi. Risklarni noto'g'ri boshqarish esa bank zarar ko'rishiga olib kelishi mumkin.

So'nggi yillarda tijorat banklarida moliyaviy natijalarni shakllantirish jarayoniga innovatsion va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar va avtomatlashtirilgan kreditlash tizimlari bank operatsiyalarining samaradorligini oshirib, daromadlarning yangi manbalarini yaratmoqda.

Bu esa banklarning foizsiz daromadlari ulushini ko'paytirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, komissiya asosidagi xizmatlar, elektron to'lov tizimlari va xalqaro pul o'tkazmalari orqali olinadigan tushumlar moliyaviy natijalarning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy bank amaliyotida moliyaviy natijalarga ta'sir qiluvchi omillar tarkibi kengayib bormoqda. Xususan, ekologik, ijtimoiy va boshqaruv mezonlari asosida moliyalashtirish tamoyillarining joriy etilishi banklar uchun yangi yo'nalish sifatida qaralmoqda. Bunday yondashuv banklarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash bilan birga, investitsion jozibadorligini ham oshiradi. Natijada, banklar nafaqat foyda olish, balki ijtimoiy mas'uliyatni ta'minlashga ham e'tibor qaratmoqda.

Moliyaviy natijalarni shakllantirishda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida hisob yuritish ham muhim ahamiyat kasb etadi [3]. Ushbu standartlar banklar faoliyatining shaffofligini oshirib, investorlar va kreditorlar uchun aniq va ishonchli ma'lumotlar taqdim etishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, risklarni baholash va prognozlash mexanizmlarining takomillashuvi moliyaviy natijalarni barqarorlashtirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida moliyaviy natijalar daromad va xarajatlar o'rtasidagi muvozanat asosida shakllanadi va bank faoliyatining umumiy samaradorligini aks ettiradi. Moliyaviy natijalarni shakllantirish jarayoni kreditlash, depozit operatsiyalari, investitsiya faoliyati va operatsion boshqaruv bilan uzviy bog'liq. Banklar ushbu jarayonlarni samarali boshqarish orqali o'z moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi va iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Z.Mamadiyarov, A.Norov, O'.Haydarov. Bank ishi va moliya asoslari. Darslik -T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2021-240 b.
2. Abdullayeva Sh.Z , Bank ishi. Darslik – T.: "Iqtisod-Moliya" nashriyoti . 2010-215 b.
3. Kenjayev M.G'., Ernazarov N.S., TMI, "Bank hisobi, tahlil va audit" (1-qism. Bank hisobi va audit yo'nalishini kasbiy faoliyat asoslari). Darslik, 2019-yil 178 bet.